

Egy félbeszakadt csoda női szemmel –Az 1930-as évekbeli Erdély és Balázs Ferenc lelkeszi munkája az Amerikából származó felesége emlékirataiban

2020, március 8. – Szepesi Balázs

Christine Morgan emlékiratai a feleség nézőpontjából mutatják be férje, Balázs Ferenc világmegváltó lelkesz és Mésző, a Torda melletti kisebbségben magyar unitáriusok lakta falu világát. Amerikai nőként picit máshol vannak a hangsúlyok a [félbeszakadt csoda krónikájában](#).

A dán származású, amerikai Christine Morgan 1929-ben Kaliforniából érkezik Erdélybe, hogy új életet kezdjen egyetemi szerelmével, Balázs Ferencel. Riasztó számára a szegénység, a kisebbségi sors, meghökkentő számára a történelmi terhek és a szigorú konvenciók világa. Azonban férjének hittel teli látásmódja meggyőzi, hogy mindez szép, a világ jobbításáért dolgozni vágyóknak való feladat. 1930-ban Mészőre költöznek, családot alapítanak, közösen vetik bele magukat a munkába. Világlátottságukra és hitükre építve tervezik jobbra tenni az erdélyi falu életét. 1937-ig tart a közös történet. A lelkeszt elviszi a tüdővész, felesége lányukkal Floridába költözik.

Az Erdélyben töltött éveket bemutató az Alabástrom falu című önéletrajzi könyv Christine Morgan halála után jelenik meg, 1997-ben. A visszaemlékezést régi levelekkel vegyítő írás sokféleképpen olvasható.

Hogyan néz ki a mi világunk, milyen a mi hősünk nyugati szemmel? Hogyan néz ki a 30-as évek kisebbségi falusi sorsa a mi szemünkkel? Milyen dilemmákat jelent és milyen válaszokat kínál a régmúlt falusi élet egy önmagát, értékeit és céljait biztosan vállaló és feladni nem hajlandó nő számára? Hogyan lehet, vagy nem lehet életközösséget vállalni egy, a világ jobbításáért életét adó, beteg emberrel?

Balázs Ferenc [korábbi írásunkban](#) bemutatott története komoly példázat arról, mire viheti egy a világot formálni akaró értelmiségi a kétkedéssel teli, rideg valóságban. 1930 és 1937 között megszervezte az iskola és a templom felújítását, új alapokra helyezte a vallásoktatást és az igehirdetést. Népfőiskolát indított, felpezsdítette a helyi civil életet. Sok kudarc után sikerült tető alá hoznia a környék vidékfejlesztési szövetkezetét. A csoda azonban félbeszakadt, Balázs Ferenc 36 évesen tüdőbajban meghalt. Eredményei nagy részét elsodorta a kisebbségi aktivitást korlátozó politika, a háború, majd a kommunizmus.

Azonban a pohár félig teli van: az általa felújított templom még áll és működik, életműve nemzedékek óta tisztelettel olvasott példa. A mészkői unitárius egyházközség és a Balázs Ferenc Népfőiskola idén decemberben is megszervezi az Együtt Isten völgyében közösségi együttlétet. Nem lett terebélyes fa a lelkész elvetette magból, de nem is rohadt a földben. Megnőni nem tudott, de kikelt és szívósan kapaszkodik a földbe.

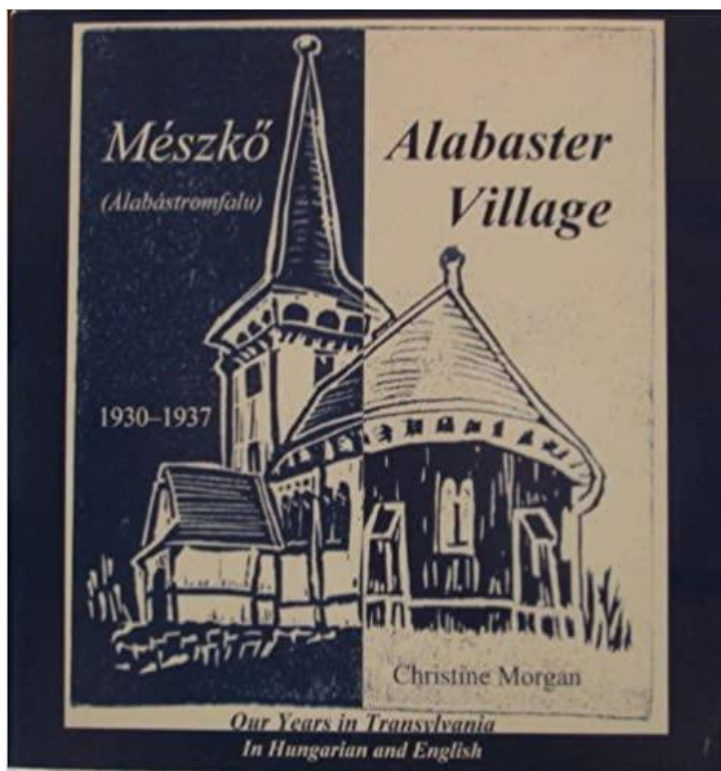
Misszionáriustárs

Christine Morgan a Berkley unitárius teológián ismerte meg Balázs Ferencet. Egyformán gondolkoztak a világról és arról, hogyan kellene azt jobbá tenni. Mindkettőjük életének alapvető szervező eleme volt a szabadság és az önszerveződés tisztelete, az elkötelezettség a szegények felemelése mellett, az emberi szeretetre épülő vallásos hit.

Balázs Ferenc elragadó személyisége és hitének ereje mellett maga a küldetés is vonzó volt az asszony számára: segíteni egy szegény vidéken, hogy az emberek megszervezzék magukat, meg tudják teremteni egy jobb és tartalmasabb élet körülményeit.

Az asszony egyenrangú társként kapcsolódott be az építkező munkába. A népfőiskola, a tejszövetkezet és a vajgyártás koncepciójához legalább annyi köze lehetett, mint férjének. Nem csak azért, mert ezek az intézmények hozzá hasonlóan dán származásúak, erre utal sok epizód is. Például a később a környék gazdasági tanácsadójának fogadott Baiersdorf Terussal ő ismerkedett össze Bécsben a Cook utazási irodában.

Míg férje a vallási, a szellemi és a gazdasági élet szervezésével volt elfoglalva, ő a gyerekekre és a nőkre koncentrált. Krétákat és képeskönyveket hozatott a lelkészlakban rendszeresített Gyermek Házába. Előadásokat tartott az asszonyoknak az egészség gondozásáról és az étkezésről, küzdött az alapvető higiéniai alapelvek megismertetéséért és elfogadtatásáért.

Forrás: amazon.com

Sár és hideg

A könyv a korabeli falusi szegénység aspektusait nem szociográfiai szempontból ragadja meg, ők is abban éltek. *„A sár szinte már intézmény volt: állandó harc és filozófia forrása. Azon a természetes kihíváson keresztül, hogy egymás elé tegyem a lábaimat, egyiket a másik után, megértettem a mészköi fatalizmust.”* – írja.

A lelkész családja is csak álmodott az olyan kályháról, ami mellett nem kell éjszakánként két-három óránként felkelni, hogy fát tegyenek a tűzre. A nélkülözésből sokszor csak a nyugati rokonok, ismerősök segítségével húzta ki őket. Hosszan nyögték a néptanító vállalkozásba vetett üzleti lelkesedésből vett Encyclopedia Britannica részleteit.

A mészköi lelkészélelet nyugati nézőpontból nélkülöző mindennapjait nyomasztóbbá tette a helyiek szegénysége. Nehéz elfogadni és megérteni a vizet a folyóról a hegyoldalbeli faluba hordó nők mindennapjait, a boldog szerelmet a szegénység szigorú szabályai alatt nem lelő asszonyok sorsát. Egy haldokló azt kérte a lelkésztől: *„Kérem, ne hagyja, hogy sok földet tegyenek rám: annyit cipeltem életemben, hogy azt már nem bírnám el.”*

Christine Morgant mehökkentette, milyen könnyen fogadják el a babák halálát. Megszokták, hogy ez az élet rendje: *„Ha a jóisten azt akarja, hogy meghaljon, úgyis meghal, minek még orvoshoz vinni?”* Egy erős meghűlés miatt az ő első gyermekük sem született meg. Mikor az asszony újra terhes lett, Dánia kényelmes biztonságát választotta, hogy megszüljön lányukat, Enikőt.

Egy olyan közösségben élek, amelyik csak cipeli a jelenét és követi az ösztöneit

A szabadságot és önállóságot természetesen megélő amerikai számára nehezen értelmezhető a magyar kultúra kötöttsége, a szegénység fásultsága, a kisebbségi lét keménysége. Nem tudta elfogadni a hagyományokhoz, a társadalmi hierarchiákhoz való ragaszkodást. Egy békés életet kínáló világból érkezett szemlélődő lehet bármennyire empátikus, nehéz feladat számára az itteni kultúrával azonosulni. Egyrésztől nem látja gyökereinek mélységét, és kötő erejének funkcióit, másrészt az itt élőknél sokkal jobban látja annak gúzsba kötő elemeit.

„Nekem úgy tűnik, az emberek nem is annyira a társadalmi igazságtalanság áldozatai, bármennyire is bénító az, mint inkább saját régi intézményeiktől való függőségüké.”

„Amikor ellátogattam egy budapesti progresszív iskolába, és megláttam a gyerekek kicsi, aprólékos, összezsúfolt rajzait, megjegyeztem:

- Amerikában a gyerekek nagy képeket festenek nagy ecsetekkel, hogy megszokják a szabadság és a száguldás érzését.

- Nekünk erre nincs papírunk – válaszolta az igazgató.”

„Ezek a dél-európai országok egy-egy nemzeti legendát tanítanak a gyermekiknek, hogy bizonyítsák saját fensőbbiségüket.”

Nyugati kapcsolat

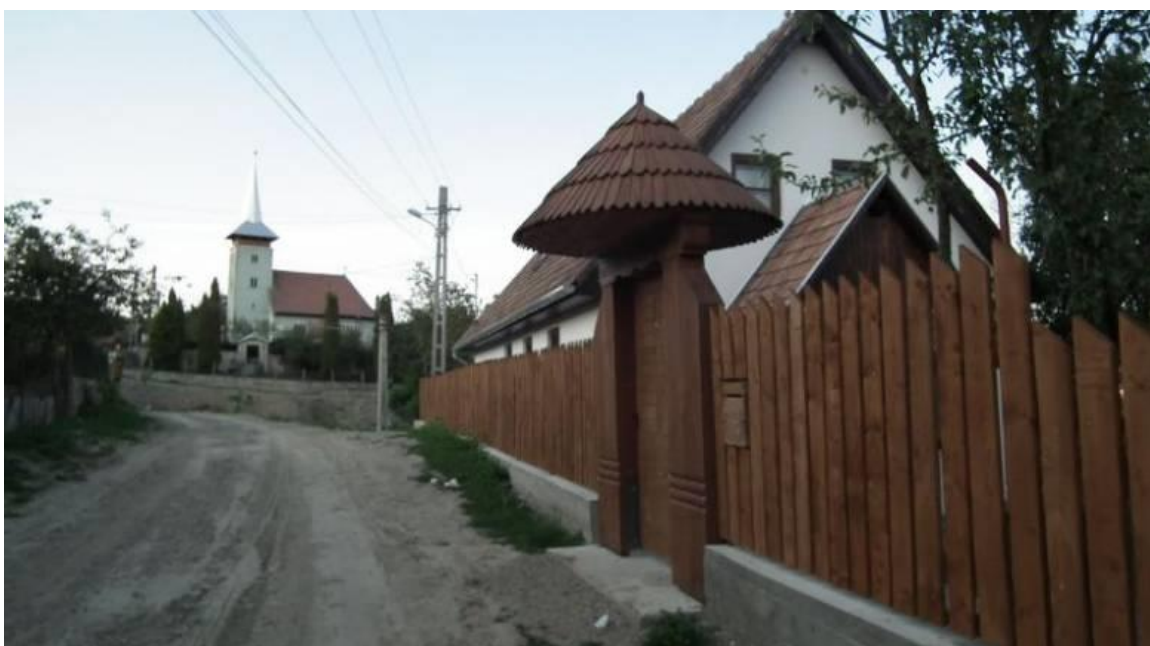
A család működéséhez szükséges pénzt a szerény lelkészi jövedelmek csak minimális szinten biztosították. Ilyenkor jól jöttek a nyugati kapcsolatok. Az asszony rendszeresen kapott pénzt amerikai és dániai rokonaitól – összességében többet, mint amennyi a lelkészi fizetés volt. Mindig számíthatott a dán konzul segítségére, aki a tordai cementgyár igazgatója volt. Az első baba elvesztése utáni keserű időszakban, 1931 nyarán látogatta meg őket Amerikából a Morgan házaspár, régi pártfogói. Ruhákkal, konyhafelszereléssel érkeztek. Pamut ágyneműt és réz forralóedényt hoztak ajándékba. Kifizették a Britannica köteteire szóló adósságukat és pénzt kölcsönöztek a mészköi egyháznak egy paplak építésére.

Ez azonban nem volt elég. *„Feri soványabb, mint szeretném, és nem olyan régen egy egész héten át láza volt, meghatározhatatlan okból. Nem vagyunk elég erősek a földműveléshez, és pénzünk sincs elég, hogy a nehéz munkáért mást megfizessünk.”* Az asszony Dániában vállalt állást és ott hordta ki gyermeküket, Enikőt.

Ugyancsak Chritine Morgan keze volt abban, hogy Balázs Ferencet hívták meg egy dán egyházi konferenciára, hogy előadjon Erdélyről és a kaliforniai unitárius teológia vezetője az erdélyi püspök felajánlkozása ellenére is ragaszkodott a mészköi lelkész személyéhez.

Amikor mindhárman tüdőbetegek lettek, a lelkész kórházba, majd szanatóriumba került Debrecenbe. Christine Morgan gyerekükkel újra Dániába utazott és megszervezte a család Amerikába költözését. Amerikai jóakarói állást ajánlottak fel Balázs Ferencnek. Az asszonynak azt is sikerült elintéznie, hogy férjét betegen is beengedjék az Egyesült Államokba. Erre az utazásra azonban már nem került sor.

Az Összkép a magyar társadalom és gazdaság működéséről szóló elemzések magazinja. [Iratkozz fel hírlevelünkre](#), [kövess minket](#), ha szeretnéd mélyebben megérteni, hogyan működik Magyarország.

Mésző – forrás: erdelyinaplo.ro

A román-magyar ellentétek

A kisebbségi lét igazságtalanságai a mészői magyarok, így Balázs Ferenc számára is az élet elkerülhetetlen, feladatot és összetartozás-érzést adó elemei voltak, mint a rossz időjárás. Christine Morgan számára mindez nem ilyen nyilvánvaló, egyáltalán nem érthető. Miért mondja a pápa hirtelen, hogy a román parasztok ne közösködjenek a magyarokkal cséplőgép ügyben? Miért tiltják ki a román gyerekeket a Gyermek Házából? Miért akarják bezárni a magyar iskolát? Miért rendelték be a lelkész beiktatásán a piros bazsarózsákkal díszített fenyőágot tartó legényeket a csendőrségre? Miért kell félni egy magyar asszonynak, hogy túlságosan magyarok ruhájának színei? Miért vegzálják őt folyamatosan a román hatóságok érkezésének valódi céljairól?

Amikor a szomszédos Sinfalván a magyarok házeit feldúlták, félő volt, hogy Mésző is sorra kerül. „Mr Bagge elküldte a kocsiját, hogy bevigyen minket a tordai cementgyár biztonságos falai mögé, amit ő maga vezetett, de Feri ragaszkodott hozzá, hogy Mészőn maradjunk. Arra a vasárnapra Feri

összehívta magyarokból álló focicsapatát és – most először – kihívták a román csapatot. Meglepődve ezen a lehetőségen, lejátszották a meccset, és semmi más nem történt.”

Christine Morgan ahol tudja, keresi a magyar-román megbékélést, próbálja mindkét oldalt megérteni, de tenni nem tud semmit. Egy amerikai ismerőse fontolgatta, hogy közli néhány levelét egy amerikai lapban, de figyelmeztették, hogy *„kerülje minden olyan dolog nyomtatásban való megjelenését, ami Romániát rossz fényben tüntetné fel, mert ez csak tovább rontana az erdélyi viszonyokon, és a mi helyzetünk Mészkőn veszélyessé válna.”*

Család vagy küldetés

Miután megszületett lányuk, Enikő, Christine Morgan egyre nehezebben találta a helyét Mészkőn. A nélkülözés, a magány korábban is zavarta, de akkor ez még elfogadható ár volt a házasságért, a vállalt feladatért. Anyaként már másképp gondolkozott – egyre inkább úgy érezte, hogy gyereke és férje között kell választani. Zavarja férje konoksága és romló egészségi állapota, a gyermekük tüdejét is megtámadó betegség. Az orvosok a kislánynál is TBC-t állapítanak meg. Környezetváltozást, a beteg apával és tárgyaival való fizikai érintkezés kerülését javasolják. A mészkői élet tarthatatlanná válik. Hol Balázs Ferenc kerül kórházba, hol az asszony és a kislány költöznek be az egészségtelen házból Tordára.

„Nem tudom eldönteni, hogy Feri szent-e vagy angyal, vagy egy kisfiú. Bármilyen lenne is ezek közül, szüksége van valakire, aki gondját viseli, mert ő túlságosan elfoglalt ahhoz, hogy még arra is legyen ideje, hogy vegyen magának egy új fogkefét, vagy cipőt, vagy zoknit.”

„Könyörgök neki, hogy ne adjon Enikőnek szőlőt, mert túl kicsi ahhoz, hogy a héját meg a magokat kiköpje, és csak úgy tudom megakadályozni, ha nagyon dühös leszek.”

„Mikor megpróbáltam Enikőt visszatartani attól, hogy megérintse, nagyon dühös lett, és azt mondta: minden ilyen amerikai elővigyázatosságnak van határa.”

„Ő még mindig egyfajta hős számomra. De van, aki időnként túlzottan hős.”

Végül a betegség és az asszony unszolására a férj lassan kötélnek áll, hogy Amerikába költözzenek, Enikőt el is küldik a kaliforniai rokonokhoz. Azonban a történet Erdélyben ér véget. Balázs Ferenc rosszabbul lesz, útlevelekérelmének összes anyagát elvesztik a román hatóságok. Felesége 1936 októberében a tordai kórházban találja a beteg férfit. Lakást bérel, munkát vállal a városban és beteg férjét ápolja, az utolsó órát is együtt töltik.

Balázs Ferenc felesége nézőpontjából

Christine Morgan könyve megmutatja a lelkes eltökéltségének és hitének erejét. Balázs Ferenc Mészkit, mint küldetést a család és a betegség ellenére sem adta fel. El tudott volna menni Kolozsvárra vagy Amerikába. Képzettségének megfelelő izgalmas munkája, egészséges körülmények között kényelmes élete lehetett volna feleségével és lányával. Nem ezt választotta. Sőt az utolsó pillanatig fel sem merült benne a választás dilemmája.

Ő a falut, a szegény kisebbségi közösség lelkesi és apostoli feladatát kapta Istentől, ki is tartott mellette. Nem kötött kompromisszumokat.

Nem egyezett ki a nagyobb gazdákkal, mert a szegények gyámolítását, az új gondolatokra nyitottak szervezését tartotta feladatának. Nem tett engedményeket a püspöknek, mert erősen szabadelvű és humanista hitelveit fontosabbnak tartotta, mint az egyházon belüli békét. Hitének es gondolatainak erejére, meggyőző és szervező képességére alapozott. Felújult a templom, lett szövetkezet, népfőiskola, új hitoktatási elvek. Mészkit elkerülték a pogromok. Család, betegség, pénzhiány, a helyiek ózdkodása nem tántorította el. Nem adta fel egy pillanatra sem hitét és feladatát, míg ki nem fogyott belőle a szusz.

„Feri élete szép volt, csak túl hamar lett vége, mert akarata és képzelőereje túl erős, tevékenysége túl intenzív volt törékeny teste számára. Utolsó évei alatt sokkal élénkebben élt és sokkal többet ért el, mint ha több más átlagos élet fonódott volna egybe az övében.”

Egy házasság története

Christine Morgan és Balázs Ferenc közös történetében sok minden feszül egymásnak. A család és a hivatás; A nélkülözés fájdalma és az elhivatottság; Az élni és a küzdeni akarás; A gyerek biztonsága és a család egysége.

Az amerikai asszony félelemmel tele, de lelkesen vetette bele magát az aranyosvölgyi magyar valóság jobbá tételébe. Lelki támogatása, tudása és szervező munkája, kapcsolatai nélkül nem működött volna a mészkit történet. Ahogy férje egészsége fogy, ahogy gyerekük cseperedik, úgy kezd nőni a világmegváltó álom és az élhető valóság közötti feszültség.

Végül a férfi az előbbivel száll a sírba 36 évesen. A nő még 61 évet él Amerikában.

Mészki után

Az Egyesült Államokba visszaköltöző Christine Morgan eltökélt és tartalmas életet él. Egyetemen tanít, a feketék kirekesztése ellen küzd. Újraházasodik, lesz még egy gyereke. Második férjét is túléli, 79-esen hozzámegy egykori mészkit támogatói fiához, Ernest Morganhoz. 93 éves korában hal meg, a mészkit évekről szóló emlékiratai egy évvel halála után, 1997-ben jelennek meg angolul.